

ДО ПИТАННЯ ЩОДО СУТІ І ЗАВДАНЬ СТАДІЇ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Л. Кульчак

*Юридичний інститут
Прикарпатського університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 44а, 76000 м. Івано-Франківськ, Україна*

В умовах побудови в Україні демократичної, правової держави пріоритетного значення набуває всебічна охорона прав та інтересів людини у суспільному житті загалом і особливо в галузі кримінального судочинства.

Постановою Верховної Ради України "Про Концепцію судово-правової реформи в Україні" (1992 р.), "Перехідними положеннями" Конституції України (1996 р.), Законом України "Про судоустрій України" (2002 р.) передбачено необхідність створення для перегляду судових рішень таких судових інстанцій, як: апеляційне провадження, касаційне провадження, перегляд судових рішень у порядку виключного провадження. На підставі вищезгаданих актів, враховуючи прийняття нового Кримінального Кодексу України, Законами від 21 червня та 12 липня 2001 р. до Кримінально-процесуального кодексу України було внесено істотні зміни.

Касація (лат. *cassatio* – скасування, знищення) – спосіб оскарження судових рішень, що вже набули законної сили.

Згідно із Законом "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 р. касаційною інстанцією з перегляду кримінальних справ виступає Касаційний суд України у складі трьох палат: судової палати у цивільних справах, судової палати у кримінальних справах та військової судової палати, а також Верховний Суд України, який розглядає у касаційному порядку рішення загальних судів у справах, віднесених до його підсудності процесуальним законом; переглядає у порядку повторної касації усі інші справи, розглянуті судами загальної юрисдикції у касаційному порядку; у випадках, передбачених законом, розглядає інші справи, пов'язані з виключними обставинами. Таким чином, за новим законодавством касаційне провадження є формою перевірки судових рішень з метою виправлення судових помилок, що допущені у рішеннях, які не набули законної сили, так і в рішеннях, що набули законної сили (ст. 386 КПК України).

Проаналізувавши норми, які викладені у главі 31 КПК України, а також практику їх застосування, ми прийшли до висновку про недосконалість касаційного перегляду кримінальних справ, що повинно бути найближчим часом виправлено шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Ми вважаємо не виправданим з точки зору законодавчої техніки ту обставину, що в одній главі КПК України одними і тими ж статтями врегульовано касаційний порядок перегляду різних за процесуальним змістом рішень, що набули і не набули законної сили. З метою усунення цього недоліку необхідно прийняти норми, що регулюють перегляд цих двох видів рішень, та викласти їх в окремих главах. Другий шлях вирішення цього питання – це впровадження норм, що передбачені ст. 498 проекту КПК України (далі – проект), за якими в касаційному порядку можуть бути переглянуті: вироки, ухвали і постанови суду присяжних (звісно, якщо суд присяжних буде створено в Україні); вироки і постанови суду апеляційної інстанції.

Статтею 383 КПК України передбачено, що в касаційному порядку можуть бути переглянуті судові рішення 4 категорій кримінальних справ:

- 1) Вироки, ухвали, постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом 1-ї інстанції;
- 2) Вироки, постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку (ч. 1);
- 3) Вироки та постанови місцевих судів, які не були предметом розгляду апеляційної інстанції і набули законної сили;
- 4) Вироки та постанови місцевих судів, які були предметом розгляду в апеляційній інстанції і залишені без зміни, змінені, скасовані (повністю або частково) із закриттям справи, поверненням на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд, інші ухвали

апеляційного суду щодо вироків та постанов місцевих судів, що набули законної сили (ч. 2).

Проаналізувавши ст. 383 та 385 КПК України, якими встановлено перелік судових рішень, що можуть бути переглянуті у касаційному порядку, ми приходимо до висновку, що вони не узгоджені між собою. Так, ст. 385 КПК не передбачає розгляд постанов та ухвал місцевих судів.

Законом неоднаково вирішується питання і щодо кола суб'єктів, які мають право на касаційне оскарження чи подання на окремі судові рішення.

Так, законодавець допустив непослідовність у тому питанні, що не всі ті особи, які перелічені у ст. 348 КПК України, можуть оскаржити в касаційному порядку постановлені щодо них судові рішення, що не набули законної сили. Зокрема, не може в касаційному порядку оскаржити судові рішення, яке не набрало законної сили, обвинувачений, щодо якого справу закрито, та його законний представник і захисник – у частині мотивів і підстав закриття справи, а також вони ж, якщо справу направлено на додаткове розслідування, та особа, щодо якої винесено окрему ухвалу суду, оскільки такі судові рішення не передбачені у п. 2 ч. 1, ст. 383 КПК. У п. 3 і п. 4 ст. 499 проекту зазначено, що касаційну скаргу мають право подати:

- обвинувачений, щодо якого справу закрито, його законний представник і захисник у частині мотивів і підстав закриття справи;
- обвинувачений, щодо якого справу направлено на додаткове розслідування.

Отже, в проекті перелік осіб, що зазнали обмежень за чинним КПК України, вже враховано.

Варто сказати і про обмеження, що стосуються прокурорів у поданні касації. Право внесення подання на рішення, які не набрали законної сили, має прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, та прокурор, який затвердив обвинувальний висновок. Відповідно, на вирокі і постанови апеляційної інстанції касаційне подання має право внести також прокурор, який брав участь в апеляційному розгляді справи. Поряд з тим, доповнити, змінити або відкликати подання прокурора мають право Генеральний прокурор та його заступники, прокурори областей і прирівняні до них прокурори та їх заступники.

Такий підхід до визначення кола суб'єктів на внесення касаційного подання і на його зміну, доповнення чи відкликання є невиправданим і таким, що ускладнює процес усунення судових помилок у касаційному порядку.

На судові рішення, які набрали законної сили, касаційне подання вправі подавати всі названі вище прокурори, крім прокурора, який затвердив обвинувальний висновок. Такий виняток не можна визнати обґрунтованим, а тому він має бути усунутий.

На нашу думку, прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, правомірно не бере участь у касаційному оскарженні. Оскільки він буде виступати у судовому процесі як зацікавлена особа, що підписала обвинувальний висновок і, таким чином, апріорі визнала підсудного винним у скоєнні злочину, а це буде заважити встановленню об'єктивної істини у справі.

Звернувшись до проекту, ми не знайдемо у переліку прокурорів, що мають право на касаційне подання прокурора, який затвердив обвинувальний висновок, що є цілком справедливим.

Так, згідно із проектом (ч. 2 ст. 499) касаційне подання мають право внести:

- прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції;
- Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор АРК, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівняні до них прокурори та їх заступники в межах їх повноважень – незалежно від їх участі в розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції.

Невиправдано великими є строки на касаційне оскарження (подання), окрім того, вони з різних причин можуть пропускатися, а за наявності відповідного клопотання можуть бути поновлені, якщо були пропущені з поважних причин. Суд не може порушувати питання перед зацікавленою особою про подання такого клопотання. Воно повинно надійти разом із скаргою чи поданням, які принесені із пропуском строку, і є справою зацікавленої особи. За відсутності клопотання про відновлення строку головуючий у справі або суддя-доповідач постановою повинні визнати скаргу чи подання такими, що не підлягають розгляду.

Ми вважаємо, що строки на касаційне оскарження варто скоротити.

Так, ст. 386 КПК України встановлено два види строків касаційного провадження і внесення касаційного подання щодо рішень, передбачених відповідно ч. 1 і 2 ст. 383 КПК України.

Касаційні скарги і подання на судові рішення, зазначені у ч. 1 ст. 383 КПК, можуть бути подані протягом одного місяця з моменту проголошення вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, – у той же строк з моменту вручення йому копії вироку чи постанови.

Касаційні скарги і подання на судові рішення, що набрали законної сили (ч. 2 ст. 383 КПК України), можуть бути подані протягом шести місяців з моменту набрання ними законної сили. Ці шість місяців згідно із законом передбачено не для розгляду справ, а для внесення скарги (подання), а тому до закінчення цього строку не завжди можна розглядати справу, тому що особа має право на внесення скарги (подання), згідно із законом може звертатися до касаційного суду не один, а декілька разів з різними позиціями, зокрема і в останній день шестимісячного строку.

Якщо звернутися до ст. 502 проекту, то в ній зазначено, що касаційні скарги і подання можуть бути подані протягом семи діб з моменту проголошення вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, – у той же строк з моменту вручення йому копії вироку чи постанови.

Сім діб – це недостатній термін для підготовки і подання касаційного оскарження. На наш погляд, до КПК України необхідно внести зміни, встановивши, що строк для касаційного оскарження повинен становити один місяць. Це достатній час для підготування обґрунтованої скарги (подання), для вирішення питання подачі скарги та оптимальний термін для провадження, а не затягування розгляду кримінальної справи.

Згідно ч. 1 ст. 395 КПК України Касаційний суд зобов'язаний перевірити законність та обґрунтованість судового рішення за наявними у справі та додатково поданими матеріалами лише в тій частині, в якій воно було оскаржено. Поряд з тим, законом передбачено, що Касаційний суд вправі, а не зобов'язаний вийти за межі касаційних вимог, при умові, що цим не погіршується становище засудженого чи виправданого. Таким чином, Касаційний суд перевіряє нові матеріали з точки зору права, а не факту скоєння злочину, оскільки це сфера касаційної інстанції.

Законодавством передбачено, що Касаційний суд не має права посилити покарання або застосувати закон про більш тяжчий злочин. Тут діє правило про "заборону повороту на гірше", яке означає: погіршення становища засудженого чи виправданого неможливе у справі, яка переглядається за його скаргою або за скаргою його захисника; по-друге, це не може зробити безпосередньо Касаційний суд. Проте суд відповідно до ч. 2 ст. 397 КПК України може скасувати обвинувальний або виправдальний вирок та ухвалу апеляційного суду за поданням прокурора, скаргою потерпілого або його представника при тій умові, якщо в них ставиться питання про необхідність застосувати закон про більш тяжчий злочин або більш суворе покарання.

Законом передбачено, що скасувати або змінити вирок, ухвалу, постанову можна тільки на підставах, що передбачені ст. 370–372 КПК України, зокрема при:

- істотному порушенні кримінально-процесуального закону;
- неправильному застосуванні кримінального закону;
- невідповідності призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого (ч. 1 ст. 398 КПК).

Таким чином, касаційне провадження має на меті здійснювати охорону прав, свобод і законних інтересів особи. Воно також виступає і як засіб процесуального впливу на діяльність нижчих судів. Проте законодавець, маючи бажання покращити кримінальний процес, багато в чому його розбалансував, про що свідчать суперечності в нормах глави 31 КПК України. Ці суперечності необхідно виправляти шляхом внесення змін та доповнень до чинного КПК України або прийняти новий КПК із врахуванням усіх зауважень та пропозицій.